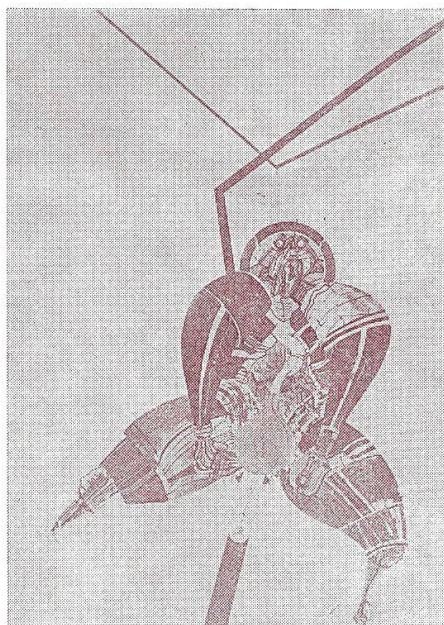

DVA STRUKTURA LIZMA

o izučavanjima đerđa lukača i
levi-strosa

ferenc maurits: »električni andeo«

Lukačeva teorijska inspiracija čini glavnu struju marksističkog izučavanja literature i kulture; ona je njegova živa tradicija. Buduća evolucija naših saznanja iz ove dve discipline odvijace se pošto se budu uzele u obzir Lukačeve ideje kao predmet za diskusiju i razmišljanje).

Ovaj veliki filosof i istoričar ideja rodio se u Mađarskoj, 1885. Sa radničkim pokretom povezao se rano. Studirao je u Nemačkoj, u krugu ljudi kao što su Vindelband, Rikert, Lask, Diltaj, Huserl, Hajdeger, Korš, Bloh, Maks Veber, Zimel, Gundolf i Tomas Man, od kojih su neki bili njegovi profesori, drugi kolege. Svi oni zajedno tvorili su intelektualnu klimu koju je lako zamisliti prema teorijama i misaonim sistemima koji se vezuju za njihova imena. 1902. Lukač počinje da piše, najpre na mađarskom, i već od početka njegovo interesovanje usmerava se na filosofiju i umetnost. Njegovo prvo delo od izvesne važnosti potiče iz 1911. godine. To je zbirka eseja *Die Seele und die Formen* (*Duša i oblici*) napisana na nemačkom, a sadrži njegova razmišljanja o metafizičkom tragičnom. Godine 1916. pojavljuje se njegova slavna *Die Theorie des Romans* (*Teorija romana*). 1923. izlazi njegovo glavno delo *Geschichte und Klassenbewusstsein* (*Istorija i klasna svest*), koje nudi mnoštvo kapitalnih metodoloških ideja, uvek značajnih u humanističkim naukama, iako se, u nekim aspektima, sama knjiga čini već prevaziđenom. Marksisti su ga kritikovali za neohegelijanski karakter izvesnih shvatanja koja je tu izložio; zatim je knjiga pala u zaborav. Sam Lukač odbacio je na kraju hegelijanski talog svoje mladalačke misli, što nikako ne osporava njen kontinuitet. Naime, nemoguće je ne uvideti jedinstvo i kontinuitet koji karakterišu njegov sistem. Nema dva Lukača: jedan — mladi, drugi — stari. Metodološke koncepcije primenjive na filosofiju kulture, koje je on izgrađivao tokom prvih dvadeset i pet godina istraživanja, urodiće plodom u njegovoj aktivnosti zrelog mislioca, istoričara i teoretičara evolucije moderne kulture i evropske literature i misli, začuđujući širinom svojih pogleda. Postavši šef katedre za estetiku na univerzitetu u Budimpešti, Lukač posle 1945. objavljuje mnoga dela i studije o Balzaku, Stendalu, Zoli, Ničeu; o marksizmu i egzistencijalizmu; sintetičke eseje o mestu ruske književnosti u okviru svetske literature, o nemačkoj književnosti, Geteu i njegovom dobu, o realizmu i, najzad, o filosofiji na prelazu iz XIX u XX vek (*Die Zerstörung der Vernunft — Razaranje uma*). Poslednje delo je prvi tom njegove *Estetike*, metodičko izlaganje predmeta. Planovi ovoga autora obećavaju još dosta.

Lukačovo delo pokazuje crte veličine, čak genija. Ono danas doživljava renesansu, budući da je prevedeno na mnoge jezike i nalazeći talentovane zastupnike i nastavljače, kakav je, na primer, L. Goldman. Istraživači dostojni poverenja i oni koji su duboko prodrli u duh našeg vremena, među kojima i Merlo-Ponti, pridaju mu značajno mesto u intelektualnom pokretu XX veka.

Lukačev život neraskidivo je vezan za njegovo delo. U njemu nalazimo istu tragiku veličinu, poletu i pokleknuću, zaslepljenost otkrićima i gorčinu grešaka. Možemo ga razumeti jedino s obzirom na nestalnost istorije našega veka, krivudavu liniju koja označava evoluciju radničkog pokreta. Ali nezavisno od individualne sudbine, Lukačeva misao živi sama za sebe i kroz sebe. Uticaj koji ona vrši na moderno i posebno marksističko izučavanje kulture, a naročito književnosti, ogroman je. Smatramo da je došlo vreme da pristupimo kritičkoj konfrontaciji onoga što čini srž Lukačevih metodoloških shvatanja i rezultata savremenih empirijskih i teorijskih studija o kulturi i književnosti, kao i metodoloških zaključaka koji iz njih proističu. Naime, ako marksistički istraživači žele da nastave i razviju izučavanje kulture i književnosti, zadržavši ga na svetskom nivou, oni ne mogu zaobići Lukačevu misao: naprotiv, neophodno je da uspostave intimnu vezu sa njom, nastojeći da nastave i, istovremeno, prevaziđu ovo veliko delo, najveće, kao što smo upravo rekli, od svega što marksistička

tradicija našega veka nudi u tom domenu izučavanja.

U jednom kratkom tekstu, kao što je ovaj, u stanju smo samo da pružimo nacrt programa za diskusiju o Lukačevoj misli, i to jedino povodom jedne tačke, ali koja nam izgleda centralna: nazvali bismo je »problem dva strukturalizma«.

Izgleda opšte prihvaćeno u naše dane da Marksova klasična izučavanja ostvaruju genijalnu smesu istorijskih i strukturalnih metoda u istraživačkom postupku. Kod Marksa je jedna istorijska, društvena i ekonomska struktura podvrgnuta strukturalnoj analizi. On je objašnjavao njeno poreklo, razmršujući njene konstitutive odnose i korelacije koje proističu iz njih, dao objašnjenje istorijskih procesa, njihov smer koji određuje strukturisanje (ili destrukturisanje) društvenih skupina. Metodologija ovih analiza još nije izučena u detaljima, kako zaslužuje. Ova primedba naročito važi u pogledu izučavanja superstrukture, društvene svesti i ideologije, u koju spada i književnost.

Sa formalnog stanovišta, istorijsko-strukturalna metoda izgleda da danas prevladuje u humanističkim naukama. Na planu individualnih istraživanja, međutim, moglo bi se pokazati mnoštvo različitih metodoloških orijentacija. Da problem učinimo jasnijim, hteli bismo da skrenemo pažnju na dva tumačenja metode, koja smatramo najznačajnijim — prvo bi bilo Lukačevo, drugo — Levi-Strosovo.

Metodu ovog poslednjeg prihvatili su mnogi. Po svom poreklu ona se razlikuje od Lukačeve. Stvarajući svoje shvatanje značajne strukture, Lukač je promislilo Marksove sugestije, a, verovatno, i Veberove. Što se Levi-Strosa tiče, iako više puta insistira na vezama sa marksističkom misliju, on je, na opštiji plan izučavanja kulture, preneo metode izgrađene u modernoj lingvistici: Boduena de Kurtenaja, de Sosira, »Praške škole«, Trubeckoj, Jakobsona. Metoda koju Levi-Stros predlaže nadmašuje — recimo to odmah — Lukačevu jasnoćom i preciznošću kojima ona određuje specifične uslove koji se moraju uzeti u obzir u strukturalnoj analizi superstrukture, kako se ne bi prekršila opšta pravila svakog empirijskog postupka. Lukačeva metoda ostavlja suviše prostora slobodama nejasne istorijske intuicije koja izmiče strogim pravilima. S druge strane, međutim, Lukačovo shvatanje je duboko istorijsko i utoliko nadmašuje Levi-Strosovo, koje se premalo oslanja na istoriju. Naime, analizirajući totemizam, na primer, ovaj poslednji mu pristupa kao fenomenu van vremena i prostora. On sam tvrdi da je istorija jednostavno inventar sirovih činjenica. Mi ih sami pretvaramo u znakove pomoću misaonih shema i podvrgavamo strukturalnoj analizi. Čak ni definicija povezanosti događaja i odnosa u vremenu, koje oni predstavljaju unutar ovih strukturirajućih sistema, ne čini istoriju, nije rekonstrukcija prošlosti i ne objašnjava istorijske procese.

Centralni problem savremene metodologije humanističkih nauka jeste problem odnosa strukture i istorije. On se manifestuje u polemici između Levi-Strosa (*Divlja misao*) i Sartra koji pridaje apsolutnu važnost istorijskom saznanju (*Kritika dijalektičkog uma*). Ovaj problem ponovo je razmatrao Levi-Stros učenik, Sebag (*Marksizam i strukturalizam*), kome su upućene mnoge opravdane kritičke primedbe od strane Lefevra, Goldmana i mnogih drugih. Izgleda da prvi korak ka rešenju ovoga problema jeste u tome da se izvrši distinkcija i obrazloženi izbor između dva shvatanja strukturalne analize, koja smo spomenuli, ili, još bolje, da se dopuni ono što je nepotpuno u svakom od njih, koncepcijom koja bi uklapala tekovine oba mislioca: empirizam Levi-Strosa i istorizam Lukača. Najbolje bi bilo, s obzirom na nadmoćnost i neophodnost istorizma, upitati se na koji način da se učini preciznijim Lukačovo shvatanje strukturalizma.

Istorijska teorija unutrašnjih fenomena kulture jedna je od bitnih tekovina Lukačevih. On je prvi marksistički mislilac koji je dao tako potpunu i koherentnu definiciju posebnosti kulturnih činjenica. Mi insistiramo na istorizmu njegovih teorija. Naime, da bi odgovorio na opstraktna i čisto teorijska pitanja, Lukač se služi dvostrukim jezikom: jedan koji je čisto apstraktni i drugi koji se prilagođava istorijskoj interpretaciji ključnih problema što ih postavlja moderna epoha. Bogatstvo, dubina i prodornost njegovih interpretacija upravo su fascinantne.

Metodološku osnovu ovde čini pojam totaliteta, totaliteta procesa istorijskog i društvenog iskustva. »Konkretni totalitet je, dakle, prava kategorija zbilje«. Ovaj pojam i uloga koju on igra nalaze objašnjenje u istraživačkom postupku koji se odnosi na stvarni »materijalni supstrat«, to jest na kapitalističko društvo »sa njegovim unutrašnjim antagonizmima između proizvodnih snaga i odnosa«. Metodologija prirodnih nauka ne poznaje protivrečnosti inherentne svom predmetu, dok u slučaju društvene stvarnosti protivrečnosti pripadaju samoj njenoj biti. »One se u spoznaji ne ukidaju tako da bi prestale da budu protiv-

rečnosti..." Konceptcija totaliteta ipak određuje i predmet i subjekt saznanja. Neposredne istorijske činjenice koje se nude našoj interpretaciji jesu »upravo u strukturi svoje predmetnosti — proizvodi određene epohe povijesti: kapitalizma«. (Lukač ne daje svojoj teoriji opšti vid, on ne želi da govori o drugim ekonomskim i društvenim strukturama, ograničava se na kapitalizam.) »Tek u toj povezanosti koja pojedinačne činjenice društvenog života (...) uklapa u totalitet postaje moguća spoznaja činjenica kao spoznaja *zbilje*.«

Treba izdvojiti fenomene od njihovog neposredno datog oblika i naći veze koje se odnose na samu suštinu njihovih funkcionalnih osobina, koja ipak čuva u neposredno pojmljivom obliku karakter nužnosti. Tako, mašina postaje kapital samo ako je sastavni deo određenog totaliteta. No ovaj totalitet nije nikada neposredno dat misli.

»Jer Marksova izreka: »odnosi proizvodnje svakog društva tvore jednu cjelinu«, jest metodičko ishodište i ključ upravo *historijske* spoznaje društvenih odnosa.« Određenje koje uslovljava oblik objektivnosti svakog predmeta počiva na odnosu koji postoji između njega i celine čiji je on sastavni deo. »Crnac je crnac. Tek u određenim odnosima on se pretvara u roba«, veli Marks. »Ova neprekidna promjena predmetnih oblika svih društvenih fenomena u njihovu međusobnom neprekidnom, dijalektičkom uzajamnom djelovanju... osposobljuje dijalektičko promatranje totaliteta — i jedino njega! — da shvati *zbilju* kao *povijesno događanje*.«

Analizirajući Lukačevu misao, Merlo-Ponti je napisao da je za ovog mislioca »istorija ostvarena filosofija, kao što je filosofija formalizovana istorija, svedena na svoju unutrašnju shemu, na svoju inteligibilnu strukturu«.

Ono o čemu smo do sada govorili odnosi se samo na polaznu tačku Lukačeve teorije. On je izgrađuje i proširuje na dosledan način, ali mi nismo u mogućnosti da je sledimo u svim njenim vidovima. Za naša naredna razmatranja dovoljno je reći da se kod njega ljudska stvarnost javlja kao bitno istorijska. Ona može da se shvati kao »naše delovanje«. Stvarnost, dakle, ima karakter procesa. »Spoznaja, dakle, da društveni predmeti nisu stvari nego odnosi među ljudima povećava se do njihovog potpunog rastvaranja u procese«. Činjenice nisu ništa drugo do *trenuci* jednog toka.

Istorijsko saznanje je, dakle, razumevanje istorijskog procesa. Čovek mora pojmiti »sadašnjost« kao nešto što se razvija, razlikujući njene tendencije i smerove. »Samo onaj koji je pozvan i voljan da uspostavlja budućnost, može vidjeti konkretnu istinu sadašnjosti.« Takvo shvatanje primenjivo je samo na istorijski određenu tačku gledišta. Lukač navodi i razloge zbog kojih ova tačka gledišta može biti jedino tačka gledišta proletarijata i njegovih društvenih iskustava. Pri tom on upotrebljava dva važna pojma: pojam objektivne mogućnosti i pojam potencijalne svesti date društvene klase.

Jer proleterska svest o istorijskom procesu ne može se identifikovati sa psihološkom svesti individualnih proletera. Revolucionarna praksa datog vremena i mesta jeste ostvarenje objektivne istorijske mogućnosti. Potencijalna svest pretače se u ovu praksu, koja je, budući, po Lukaču, svesna same sebe, ekvivalentna prevladavanju i razumevanju istorijskog procesa; razumevanju procesa svih fenomena.

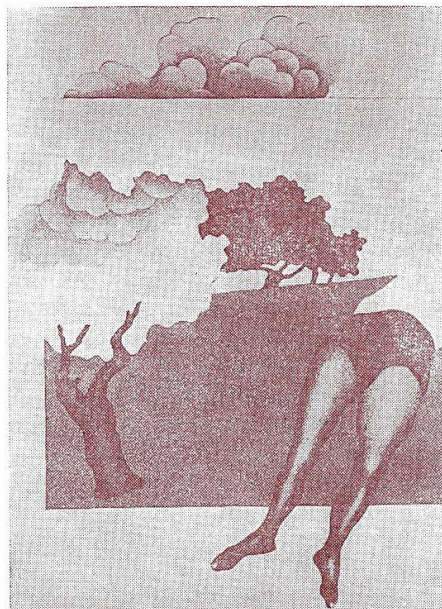
Ova praksa svesna same sebe čini osnovu istorijskih procesa, čime određuje njihovu strukturu, izdvaja njene bitne i složene elemente kao i odnose, najčešće hijerarhijske, koje ovi elementi predstavljaju. Ova struktura i njeni odnosi nalaze sistematski i koherentni izraz u shvatanju sveta koje odgovara datom revolucionarnom praksi. Tako stižemo do tačke od koje bi trebalo otpočeti diskusiju sa Lukačevom misli.

Odista, sporna je činjenica da se pridaje apsolutna vrednost »procesualnom« i istorijskom karakteru ljudske stvarnosti i, prema tome, teza o fundamentalnom i konstitutivnom karakteru, za svako saznanje,

strukture stvarnosti koja proističe iz shvatanja sveta kao koherentnog izraza jednog revolucionarnog praxisa otvorenog samom sebi. Jer, u svetu je postojanje procesa paralelno sa postojanjem predmeta, kao što to primećuje Levi-Stros. Između našeg praxisa i elementa stranog čoveku prostire se polje delujuće *prakse*, ustanovljene od strane ljudskih civilizacija. (Da bi se pisala poezija, nije dovoljno samo biti svestan problema koje epoha postavlja, treba još umeti sastavljati stihove.) Treba, najzad, uzeti u obzir mnoštvo sistema činjenica različitih kategorija, sistema koji se uravnotežuju i međusobno uslovljavaju, koji predstavljaju raznovrsne formule hijerarhizacije i koji, služeći kao posrednici između ideja i činjenica, pretvaraju ove poslednje u znakove. Jer, umesto jednog osnovnog sistema ljudskog praxisa postoji, u našim civilizacijama, mnoštvo tipova sistema znakovna važećih za određeno mesto i vreme, koji se mogu empirijski pojmiti. Istina je, ipak, da, ako svi oni odista deluju, to je zato što ih pokreću procesi dati od strane društvene prakse.

Da bi se bolje razumeo ovaj važni problem, uzimimo za primer teoriju sličnosti koju je izložio Goldman, Lukačev učenik, uglavnom veran nastavljajući njegovih shvatanja koja upravo stavljamo u pitanje.

Prema Goldmanu, književnost, književno delo ne sadrži strukturu koja je čisto njegova. Delo nije znak (ili data struktura zna-

milan stanojević: »ispred i iza«

kova) koja bi se mogla neposredno odgovoriti i razumeti. Ono mora da se zaodene u strukturu sličnu strukturi društvene stvarnosti u kojoj je stvoreno. Struktura ove stvarnosti javlja nam se kroz naš praxis, (praxis kolektivnog subjekta, klase u ovoj prilici, a ne individue); ona nalazi koherentni i sistematski izraz u shemi filosofije (ili filosofij) koja nadahnjuje određenu epohu. Ova shema čini posredno sredstvo, posredovanje koje omogućava uvid u kom smislu je struktura jednog dela slična strukturi društvene stvarnosti. To što smo upravo rekli nužno sadrži uprošćavanja, ostavljajući po strani mnoge važne probleme, pošto nam je namera da se posvetimo samo suštini analiziranog shvatanja.

Neko bi mogao primetiti da Lukač i Goldman ipak priznaju književnosti strukturu koja je čisto njena; da oni govore o književnim žanrovima posvećujući im prodomne semantičke analize. Oni se, međutim, oslanjaju na pojam »stalnih žanrova«. Prema Lukaču epopeja je u svojim specifičnim crtama podudarna sa strukturom primitiv-

nog, antičkog društva, koje se javilo u zoru čovečanstva. Reč je o društvu koje predstavlja određenu strukturu, veliku otvorenost, neospornu vrednost, i u kojem je svaka individua imala sopstveno mesto, svaki čin svoj određeni, priznati, nesumnjivi smisao. Društva koja imaju drugačiju strukturu stvaraju književne žanrove drugačije prirode. Tako je buržoasko društvo, koje je ambigvitno, stvorilo roman, dakle strukturu takođe ambigvitnu, koja je u svojoj suštini različita od strukture epopeje. Očigledno je da takvo shvatanje književnih žanrova pretpostavlja rađanje, procvat i dekadenciju svakog od njih. Lukač zna da odista savršeni roman mora imati istovetnu strukturu kao i dato društvo u procvatu. Ovom poslednjem nužno sledi dekadencija; što je isto kao zasnovati procenjivanje književnih kvaliteta neposredno na kriterijima društvene evolucije. Ali, poznato je koliko se takav misaoni postupak protivi istini o evoluciji književnosti ili drugih posebnih oblasti kulturne aktivnosti čoveka.

Da smo izabrali za analizu Lukačevu shvatanje umetnosti nije slučajno. Naime, Lukač tvrdi da je umetnost jedan poseban oblik čovekove aktivnosti, koja mu, na specifičan način, omogućava potpuni uvid, intelektualno plodan, u dati svet. Tim povodom Lukač govori o »principu umetnosti« koji omogućava stvaranje konkretnog totaliteta na temelju shvatanja oblika usmerenog ka konkretnoj sadržini njegovog materijalnog supstrata, sposobnog, prema tome, da ukine slučajne odnose elemenata i celine, da prevaziđe slučajnost i neophodnost kao suprotnosti koje su to samo na izgled. To odgovara slikanju slike koje, kroz odabrane individualne sudbine, predstavlja bitne i tipične crte društvenog sveta. Na taj način dokazana je mogućnost strukturalne istovetnosti između književnog dela i društvene stvarnosti.

Čini nam se da ova važna teorijska tačka velikog Lukačevog dela mora biti osporena. Nije reč o napadu na osnovno shvatanje, toliko ubedljivo, o izučavanju značajnih struktura, niti o obezvređivanju Lukačevog lepog istorizma. Naprotiv, naša glavna briga je da veliko bogatstvo njegovih izvršnih istorijskih interpretacija učinimo korisnim za naredna istraživanja ovoga problema. Reč je o odstranjivanju očiglednog antagonizma između teorije i empirijskih datosti, o bitnoj tački metodološkog kostura njegove teorije. Prema Lukačevom shvatanju, baš je struktura društvene stvarnosti jedina koja se može pojmiti kroz praxis svestan samog sebe, a suština ove strukture izražava se na koherentan način u klasnoj ideologiji (koju obično formuliše neki individualni *porte-parol*).

Sve druge sheme različitih kategorija superstrukture samo su slične ovoj osnovnoj. Ali, ovo očigledno ne uzima u obzir posebne nezavisne vidove razvoja različitih domena kulture, superstrukture, društvene svesti i ideologije.

Osim toga, pojam značajne strukture koji je Lukač tako magistralno lansirao nije dovoljno jasan, budući da uslovi i strogost istraživačkog postupka u slučaju strukturalne analize nisu bili predmet dovoljno precizne formulacije. Slično ovome, nedostaje preciznost i metodi izjednačavanja protivrečnosti karakterističnih za ljudsku stvarnost. Ovaj nedostatak mora se dopuniti istorijskom intuicijom, interpretacijom procesa lišenom komplementarnih strogosti, koja otkriva odnos opozicije u jednoj celini.

S obzirom na ova dva vida — empirijski i metodološki — mislimo da bi bilo korisno da razmotrimo izlaganje metode Levi-Strosa, autora koji izgrađuje teoriju strukturalnih istraživanja, različitu u ova dva vida od Lukačeve.

On tvrdi u *Tužnim tropima* da »stvarnost koja je predmet naše prakse nije amorfn« . »Skup običaja jednog naroda uvek je prožet jednim stilom; oni čine sisteme. Ubeđen sam da ovi sistemi ne postoje u bezgraničnom broju i da ljudska društva, kao i individue u svojim igrama, snovima ili delirijima nikad ne stvaraju na apsolutan način, već se ograničavaju na izbor iz-

vesnih kombinacija u idealnom repertoaru koji bi bilo moguće rekonstruisati.«

Tako su sfera kulture, ljudska društveno-istorijska stvarnost sastavljeni od različitih povezanih sistema, stavljenih jedan pored drugog, međusobno komplementarnih ili koji čine hijerarhijsku skalu. U kulturi mi srećemo predmete koji za nas imaju vrednost znakova. Jer između činjenice i ideje posreduje duhovna shema, sistem povezanosti koji činjenicu pretvara u znak, kako veli Levi-Stros, koga smo već citirali. Strukturacija tako shvaćenih fenomena određena je samo kroz razumljiv istorijski proces, proces koji čini društvenu praksu.

Otuda shvatanje književnosti (ili književnog dela) kao posebnog sistema povezanosti, kao skup specifično književnih znakova. Bitni odnos dela i stvarnosti jeste odnos znakova određenog tipa. Odatle proističu ozbiljne posledice za izučavanje našeg problema i izbor metode kojom ćemo se služiti; tako možemo drugačije od Lukača shvatiti ulogu praxisa u odnosu na proizvode kulture i, u nekim važnim tačkama, odnos baze i superstrukture. Praksa ne objašnjava plastični i jasni proces razvoja kulture. Ona više odlučuje o izboru teško promenljivih sistema strukturisanja kulture. Proces razvoja kulture takođe je proces određivanja ovog izbora, strukturisanja kulture. Jer samo je ono pogodno za semantičku analizu, za poimanje.

U tom smislu, ideološka strukturacija gubi svoj privilegovani položaj. To znači da druge unutrašnje strukturacije prevazilaze odnos istovetnosti koji ih vezuje sa njom. Uloga ideološke strukturacije izgleda, međutim, od naročite važnosti u kulturi, ali da bi odredili njen odnos prema drugim posebnim sistemima strukturacije unutar jedne date kulture, neophodno je pribеći empirijskom izučavanju svakog slučaja ponašanja. Ovaj problem ne može da se reši teorijski, kako je to hteo Lukač.

Izdvajanje posebnih sistema strukturacije omogućava, takođe, da strukturalnu analizu učinimo strožom. Treba odista priznati da, na žalost, suviše često, Lukačeva škola ovom pojmu pridaje metaforički smisao. Izvesne analize koje bismo želeli da nazovemo strukturalnim, zasnivaju se, u stvari, na intuiciji koja često začuđuje svojom tačnošću, ali koju je teško uvek proveriti. A tumačenje Levi-Strosa, koje se tako sjajno dokazalo u analizama mitova, sklon je uopštavanju analitičkih metoda, postavljenih od strane lingvista koji su postigli izuzetan stepen metodološke zrelosti u naukama o čoveku. Jer lingvistika može pouzdano da ustanovi *nužne* odnose između analiziranih fenomena. Ponavljajući u glavnim crtama Jakobsonovu ideju, može se reći da, iz mnoštva razlikovanja postojećih u prirodi, lingvistika, na planu kulture, ističe parove suprotnih izraza. Svesno ili nesvesno, ljudska misao preuzima od prirode ove binarne opozicije, apstrahuje ih od nje, odstranjujući ostalo. Metoda ustanovljavanja binarnih opozicija čini strukturalnu analizu rigoroznom, što predstavlja važan činilac postupka.

Moglo bi se, dakle, upitati zašto mi predlažemo modifikaciju Lukačeve teorije, umesto da jednostavno pribegnemo Levi-Strosovoj. Na to smo već odgovorili poka-

zujući odsustvo istorijskih referenci kod ovoga. Drugi razlog našeg izbora jeste što sama suština i sadržaj Lukačevih tekovina u domenu interpretacije fenomena kulture i književnosti modernog vremena mogu da posluže kao odskočna daska za potonji razvitak studija u ovoj oblasti.

No glavni argument u korist Lukača jeste da njegova, a ne Levi-Strosova, teorija sadrži tačno shvatanje determinantne uloge istorijskog procesa u odnosu na društveni izbor, na funkcionisanje i transformaciju velikih struktura.

Potrebno je produbiti saznanje istorijskih procesa koji stvaraju datu strukturu. Razumeti jedan istorijski proces, to je shvatiti njegov evolutivni smer, pokretačke snage, protivrečnosti i načine da se one prevaziđu. Stoga se ne možemo lišiti pojmova »progres« i »regresije«: naša teorija istorijskog procesa ne može biti formalna teorija. Ona mora polaziti od izbora vrednosti i vizije istorije koja je svojstvena jednoj određenoj klasi — oblikovanih kroz njenu revolucionarnu borbu. Lukač je ponovo promislao i izložio Marksovu teoriju odnosa između istorije i klasne svesti. Primenio je, zatim, na posebne probleme izučavanje kulture i književnosti. Teorija istorijskog procesa je, istovremeno, teorija novog društva. Kao što smo to već rekli, pored procesa postoje, sigurno, u ljudskoj stvarnosti, i predmeti koji mogu biti protumačeni pomoću strukturalne analize, kao određeni znakovi, povezani kroz svoje različite sisteme. Međutim, pogrešio bi onaj koji bi mislio da je ova analiza nezavisna u odnosu na izbor vrednosti i klasnu istorijsku viziju. Jer, dok opisujemo strukturu fenomena mi ih izdajamo, klasiramo i ređamo prema odnosima sa istorijskim procesom koji ih stvara. Otuda proizlazi da razumevanje procesa uslovljava klasiranje predmeta podvrgnutih strukturalnoj analizi.

Zato, i s obzirom na sve ono što smo rekli, smatramo da je važno da ponovo iz osnova promislamo veliko Lukačevo delo, koje se prostire na period od pola veka, i to povezujući ga sa savremenom polemikom o metodama strukturalne analize i o odnosu istorije i strukture u ljudskom svetu.

¹⁾ Tekst koji ovde donosimo u prevodu uzet je iz zbornika *Signe, Language, Culture*, Mouton, The Hague — Paris, 1970, što sadrži radove saopštene na dva kongresa posvećena problemima semiotike: prvi u Varšavi od 28. do 30. avgusta 1965. i drugi u Kažimježu (Poljska) od 12. do 19. septembra 1966.

²⁾ Svi citati u ovom tekstu iz Lukačevog dela *Geschichte und Klassenbewusstsein* dati su prema našem izdanju *Povijest i klasna svijest*, »Naprijed«, Zagreb, 1970, u prevodu Milana Kangrge i Danila Pejovića.

preveli sa francuskog
MIREJ ROBEN-TOMIĆ I
ZORAN STOJANOVIĆ

mihailo harpanj

NADREALI STIČKI MEMOARI

Nesumnjivo, u našem naslovu postoji semantička nepodudarnost reči. Nadrealizam, čiji je duh stremio večnoj mladosti, teško može da se spoji sa memoarskim žanrom, koji je dobronamerno prepušten starcima. Sećanja svojom duhovnom strukturom apriorno lokalizuju svoj predmet u vreme prošlo, operišu sa završenošću misli i zbivanja. Čak se i sećanja nadrealista neminovno, po prirodi stvari, podređuju tom imperativu, iako se većina nadrealista, javno ili prećutno, deklarise za određenje nadrealizma kao svestremenke misli.

Takva tenzija povremeno se javlja i na stranicama knjige Đorđa Kostića *Do nemogućeg* (»Nolit«, Beograd, 1972). Kad Đorđe Kostić govori o bibliofilskom izdanju knjige Marka Ristića *Bez mere*, on će se, ne bez nostalgije, zapitati: »Kada danas gledam ovu knjigu dekorisanu svilom, razmišljam zašto su jednu živu svest i savest u zanosu još, uzdigli kao spomenik. Zašto su pustili svilenog gundelja da siše krv ove mladiće pesme i da našoj srpskoj, ili srpskohrvatskoj, ili hrvatskoj, crnogorskoj, ili bosanskoj, ili opšte jugoslovenskoj, ili slovenskoj, ili samo ljudskoj mladosti pokažu kao prošlost, kada je ona buđenje svakog čoveka u svoj lepoti njegove pobune?« Čini nam se da u velikoj meri ovakva konstatacija može da se odnosi i na Kostićevo pisanje o nadrealizmu: i on diže spomenik jednom vremenu, jednoj ideji, pa, kao svaki spomenik, i ova knjiga realizuje prošlost, tražeći u njoj duhovne koordinate sadašnjosti. Sa nadrealizmom se zbilja, na prvi pogled, čudna stvar, koju je, pak, lako logički protumačiti: dvadesetih i tridesetih godina nadrealizam se nije mogao u potpunosti ostvariti zbog subjektivnih (razilaženje u mišljenjima kod samih nadrealista) i objektivnih razloga (društvenih prilika). I tako je ostao u njima mehanizam stalne aktuelizacije nadrealističke misli, kojoj nema izgleda da bude dograđena ili bar čvršće uobličena, jer se vreme drukčije konstituise i onaj pravi nadrealistički bunt, bunt Bretonovog *Manifesta*, danas bi bio bezrazlozan.

Kao da nisu sasvim sigurni u svoje delo, nadrealisti, takoreći još od vremena trajanja nadrealističkog pokreta, zahuktalo su se dali u sumiranje svojih rezultata, svojih dostignuća. Zar to nije, na neki način, bio već 1932. *Anti-zid* Marka Ristića i Vane Bora »prilog za pravilnije shvatanje nadrealizma«, svojevrsna istorija nadrealističkog pokreta koji je još trajao? Posle su nadrealisti pošli različitim putevima, no ostali su verni svojoj mladalačkoj idejnoj preokupaciji, što govori o snazi i koherenciji nadrealističke misli. Stalno se vraćaju tom zaista prošlom vremenu i misle da je svaka činjenica, svaki misaoni trag značajan za rekonstrukciju nadrealističke poetike i ideologije. Marko Ristić u nekoliko svojih napisa o Milanu Dedincu, zatim Đorđe Kostić u knjizi *Do nemogućeg*, toliko zalaze u detalje sazrevanje mladih ljudi u nosioce nadrealističke akcije da to, sa stanovišta književno kritičke metodologije, ne bi zanimalo ni psihokritiku Moronovog tipa. Kao što je slučaj sa ostalim raznim dnevnicima, uspomnama i me-